

kapcsolat, ami a látóknál az egygyékapcsoló látás.

Talán ez a vázlatos ismertetés is igazolja már a gyógyító-nevelői irányzat szükségességét. A gyógyító-nevelés az egyoldalú oktatás irányzattal szemben a látó ember fejlődés menetét, testi és lelki értékeit törekszik megvalósítani. A gyógyító-nevelői irányzat nem a vakok világát törekszik a maga különleges sajátosságaival kialakítani, hanem a látásától megfosztott embert a látó egyénekhez hasonló értékűvé igyekszik fejleszteni.

A vakok fejlődésére vonatkozó kutató munka nálunk még ma sincs rendszeresítetten megszervezve. Ezzel csak most foglalkozunk. Azonban minden reményünk megvan ahhoz, hogy már a közel jövőben a vakokkal kapcsolatban is elvégezhetjük azokat a vizsgálatokat, amelyeket a Budapesti Pedagógiai Szeminárium pszichológiai laboratórium a látó, valamint csökkent értelmi képességű egyéneknél oly kiváló eredménnyel végzett.

Dr. Tóth Zoltán.

Az iskolaorvos a nevelés szolgálatában

A korszerű egészségügyi reformok, betegségmegelőző törekvések között a tanulóifjúság egészségügyi gondozása nem újkeletű elgondolás.

Az 1876. XIV. alaptörvény életbelépése előtt már két évvel, 1874-ben hangoztatta a nagynevű Fodor József, akkori budapesti egyetem közegészségtan tanára, hogy a tanulók egyénenként való rendszeres orvosi felülvizsgálata: emberi, társadalmi és nemzeti szempontokból, a nevelésnek is egyik lényeges és figyelemreméltó kötelessége.

A világháborút megelőző évtizedekben az iskolaorvosi munka iránt érdeklődő orvosok tevékenysége sok haladást mutat ugyan, de egészben véve távolról sem valósította meg a Fodor József-féle eredeti elgondolást.

Az iskola fokozott értelemi-erkölcsi nevelési célkitűzései a nevelendő gyermeket egész élettani egységében fokozottabb megpróbálásoknak teszik ki. Ezért kötelessége a tanulónak, mint élettani egységnek az ép-ségére fokozottabban ügyelni.

A nevelői munkásság folyamatosságának alapfeltétele, hogy a tanuló természetes fejlődését megzavaró momentumok idejekorán felismer-teszenek és elháríttassanak. Erre való az időnkénti alkati és kondicionális orvosi vizsgálat.

Budapesten a községi iskolák cca 90.000 tanulója között (6 éves-től 11-ig) pl. nincsen egyetlen egy pusztuló fog sem, amelyik orvosi szem előtt, vagy kezelés alatt ne állana. Ennek jelentősége nemcsak abban van, hogy a tanulók emésztőszervi működése az egész fejlődő élettani egységnek tökéletesen szolgálatában áll és nemcsak azt jelenti, hogy fogbetegségek és következményes szövödmények (tályog, vérmérgezés, szívburok-, vese- és ízületi gyulladás stb.) miatt iskolai mulasztás nin-

cšen, hanem szorosán vett pedagógiai és nemzetgazdasági hasznot is jelent. Ugyanis az O. T. I. budapesti rendelőinek már kevesebb munkát adnak azok az ifjú munkások, akik az iskolaorvosi intézményt elhagyva jókarbantartott fogazattal kerültek munkahelyükre. Hat éves koruktól reánevelődtek az iskolában, hogy fogazatukat időnként, akkor is vizsgáltsák meg, ha nincsen különös panaszuk. A hosszantartó és költséges fogászati kezelések elmaradásával jelentékeny megtakarítást ér el az O. T. I. is, a munkás pedig nem veszít munkaidőt. Tehát nemzetgazdasági haszon térül hamarosan az iskolaorvosi prevenció munkába fektetett tőkéből.

A belügyi és a közoktatásügyi kormányzat felismerve a budapesti példaadást nyújtó iskolaorvosi intézmény jótékony hatását a nemzeti erő kifejtésére, arra az elhatározásra jutott, hogy lassanként hasonló intézményt fog kiépíteni az egész ország területére. Remélhetőleg nem-sokára elkészülhet az összes magyar 6—18 éves korosztályok élettani leltára, hogy lerögzítse a tanulóifjúságnak, a nemzeti élőkincsnek élettani birtokállományát.

Nem vitás, hogy az iskolában csak egészséges gyermeknek van helye. Tehát pedagógiai és orvosi szempont egyformán szükségesnek tartja, hogy a tankötelezettség idejének kezdetétől, orvosi vizsgálat döntőn a felől, vajjon a tanuló a tankötelezettségi kötelességének teljesítésére alkalmas-e, vagy nem? Amiként a védkötelezettségi törvény a 21. életévben minden férfire vonatkozik ugyan, a katonai szolgálat megkezdését a törvény attól teszi függővé, hogy az orvosi vizsgálat megállapítja-e a kötelességteljesítésre való képességet, azonképen szükséges a 6 éves állampolgárnak is „az egészségügyi sorozása“ Neuber professzor módszere szerint.

Amennyire a gyógypedagógiai nevelésre utaltak kiválasztása nem okoz különös nehézséget, annnyival több gondot okozhat a nevelésben az a tanulócsoporthoz, amelyik sem ide, sem a teljesen egészséges tanulók csoportjához nem sorolható. Gondolok az alkati rendellenességekre, a kiskorban érzékszervi fogyatékosokra, a hormonális zavarokra, a neuropathiás gyermekekre. stb.

Pedig az így csökkentértékűvé vált gyermekben a neveléshez megkívánt normális testi és lelki feltétel nem lévén meg, egyrészt az egészségesekkel nem tarthat lépést, másrészt a tömegnevelésben nyomasztó tehertételt jelenthet.

Eltételezve attól, hogy a csökkentértékűségnek nincsenek éles határai, megjelenési formái pedig rendkívül változatosak, azáltal okoznak gondot a nevelésben, hogy az ismeretszerzés lélektani feltételeinek hiányossága különféle okokban gyökerezik. Az érdeklődés, figyelemkoncentráció, megértés, szemléltetés eredményessége zátonyra jut a golyva, a nagy garatmandula, az orrpólip miatt gátolt légzés; a bélférgesség, a bőrvizskettség, a neuropathia, a vérszegénység, a krónikus fejfájás stb. miatt. Az iskolaorvosi hivatáshoz tartozik ezt a csökkentértékűséget a nevelés útjából eltávolítani, hogy a teljesen egészséges tanulóhoz szabott pedagógiai és didaktikai eszközök ezekben az esetekben is sikerre vezessenek. Ime egy eset a sok közül.

Egy 13 éves, közepes előmenetelű, élénk magaérzületű, korának megfelelő testi fejlettségű fiú, a serdülés kezdetén, a pubertás sajátsgaival nem magyarázható személyiségváltozást mutat. Iskolai munkája mind hanyagabb, figyelmetlen, képzetkapcsolási ideje meghosszabbodik, emlékezetkiesése súlyosbodik, írása rendetlen, élénksége fokozatosan lustaságra, sőt tunyaságra változik, érdeklődési köre még a szórakozás, játék iránt is leszűkül. Szülőt és tanárt annál inkább elkieserít a változás, mert a gyermek nem látszik betegnek. Hízik, jól alszik, sőt reggel alig kelthető fel, lusta, étvágya van, láza nincs, nem köhög, nem fáj semmije, beszélni is lusta. Legszívesebben bambán üldögél, szinte kedélytelenül vesz tudomást a külvilágról,

A kialakuló kórképpel, elmosódottsága miatt, kezdetben a vizsgáló orvosok sem voltak tisztában. Csak később, mikor a bántalom kifejezettebb formát ölteni kezdő stádiumában került újabb vizsgálatra, lehetett megállapítani a következőket:

A hajzat ritka, könnyen kihullanak a hajszálak. Az arcvonások elmosódottak, bamba kifejezés, bőralatti zsír és kötőszövet felhalmozódás, száraz, halvány hideg bőr, alacsony testhő. A nyelv olyan nagy, hogy a szájüregben alig fér, e miatt kissé nyitott szájjal lélegzik. Életkorához képest csökkent szellemi működés, mozgásszegénység. Tehát: myxoedema (kocsonyás kötőszövet-tulengés)-ről van szó. Miután ennek az oka a csökkent pajzsmirigy-működés, a hiányzó mirigyváladéknak (hormon) pótlására, állati pajzsmirigyből készült tabletták rendszeres adagolásával a következő változás áll elő:

Két hét alatt a gyermek hajzata feltűnően sűrűbb lett, a hajhullás megállott, a bőralatti kocsonyás kötőszövet megfogyásával az arcvonások bambasága elmúlt, a szájüreget kitöltő nagy nyelv rendes mértékűre megkisebbedett, a képzetkapcsolás, emlékezés, írás, élénkség, tanulási eredmény a réginek megfelelővé vált. A gyermek a rendes nevelési módszerekkel, a további iskolai nevelés számára ismét hozzáfertővé vált. Ideiglenes csökkentértékűségének megszüntével a teljesen egészséges tanulócsoportba került át.

Még inkább gyakori eset a neuropathias gyermekcsoportból a teljesen egészségesek közé való lassú átvándoroltatás. Tudvalevően a neuropathias egyén nem beteg; hanem csak arról van szó, hogy idegrendszere fokozottan ingerlékeny. Csekély külső ingerek erős hatást váltanak ki úgy az érző, mint a mozgóató pályák területén. Az értelmi, érzelmi, erkölcsi, akarati funkciók harmóniájának zavara változatos megjelenési formákat eredményez egyenként. A közös vonás csak az, hogy ezek a gyermekek rendes nevelési módszerekkel dolgozó tömegnevelésben mindig több-kevesebb inzultust kénytelenek elviselni. E miatt természetesen a nevelés mindinkább megnehezülhet és eredménytelenné is válhatik. Azért határozottan ki kell mondani: *a neuropathias gyermek a tömegnevelésben különleges egészségügyi védelemre szorul.*

Miről ismerjük fel a neuropathias gyermeket?

Rossz színű, mintha vérszegény volna. Azonban a vérszámzárálás eredménye és a haemoglobin mennyisége rendes. A szem kistokú fénytörési hibája miatt gyakori a tartós fejfájás, a görcsökre, remegésre

való hajlamosság, akár vakbélgyulladást utánzó bélgörcsök, kólikák gyakori ismétlődése s állandó étvágytalanság, gyakori hányás. Az örökösen izgó-mozgók, az állandóan feleslegesnek látszó mozgásokat végzők, a higanyemberek. Érzékeny idegrendszeri beállítottságuknál fogva mindenre reagálók, szertelen túlzásokra, hazudozásokra hajlamosak. Olykor túlságosan értelmesek, sőt vannak közöttük kiváló tanulók. Azután a könyvmoly, a különködő, az önbizalom hiányában gyötrődő, túlságosan félénk, a dacoló, a szertelenül drukkoló, a környezetén zsarnokoskodó, a mindent legjobbantudó, fölényeskedő, az osztályhumoristája és bohóca, az örökösen csinytevésen mesterkedő, a kitartó munkára képtelen, figyelemszétszórásban szenvedő, stb. gyermektípusok részben vagy egészben a neuropathia fogalomkörén belül esnek. Jelentékeny számmal vannak, nem betegek ugyan, de az osztály közszellemét feltétlenül károsan befolyásolják, a nevelő munkáját megnehezítik. De azért is különös figyelemre kell őket méltatni, mert szellemi és fizikai képességeik diszharmoniója és kiegyensúlyozatlansága torz személyiség kialakuláshoz vezethet és így nem válthatják be, esetleg kiváló képességeiknek birtokában sem, a hozzáfűzött reményeket.

A neuropathia az idegrendszer fokozott ingerlékenységi állapotát jelenti, mely voltaképpen két összetevőnek, az alkati sajátságoknak és a környezethatásnak az eredője. Ennélfogva: a környezet felesleges ingerhatásait a gyermektől távoltartjuk. A folytonos reakcióra nem kényszerült idegrendszer nem fog olyan hamar kifáradni. Ha nem lesz az idegrendszer kifáradva, az újabb ingerekre nem fognak kóros reakciók jelentkezni. A modorosság, grimasz, tick, kóros reflexhányás, mint eleinte célszerű, de most már céltalan reflex, nem fog megrögződni. A neuropathia alkati tényezőjét a környezet céltudatos nevelőhatása lényegesen ellensúlyozhatja. Itt gondolok a mellékes munkaterhek kikapcsolására, a mellékfoglalkozások abbanhagyására. Sajnos, a súlyosabb esetekben éppen az alkati tényezőt rendszerint a környezet célszerűtlen nevelői behatása fokozza fel. A súlyosan neuropathias gyermek otthoni környezete is neuropathias. Gyakran ki lehet nyomozni, hogy már a csecsemőkorban történik az első nevelési hiba. A neuropathias csecsemő sírását azzal akarják megszüntetni, hogy újabb ingerekkel a figyelmét elterelik. (Ringatás, hordozás, éneklés stb.) A helyénvaló pedig éppen az lenne, hogy az ingerek távoltartassanak. A csecsemőt magára kellene hagyni.

A fokozott velefoglalkozás, fokozott szellemi fejlődést von maga után. Rendszerint a testi fejlődés nem tart lépést a szellemivel. A kisgyermekkorban, a „mi az?” és „miért van az?” kérdéskorszakában az állandó, felnőtt neuropathiás környezet, egy állandó iskolát, a külső ingerek légióját jelenti. Holott nem erre van szükség, hanem épp az ingerek távoltartása volna a helyes nevelői eljárás. Azonban a környezet örül, a nagyos, talpraesett mondásoknak, a „kész kis öreg”nek, aki néha már, hogy stilszerűen mondjuk, egészen „blazirt” is tud lenni. Szinte kiég szellemi ereje, lassankint kevésbé kedves, sőt inkább aggasztó képzet nyújtó jelenség. Átugrott egy korszakot a természetes fejlődés útján. Az iskolai évek alatt a hiba folytatódik. A gyermek falja a betűt, regényt olvas, a detektívhistóriák, a mozifilmek mind olajat öntenek a

tűzre. Ha csak a tanterv követelményeit vesszük, a szellemi fejlődés egészen kiváló is lehet. És ez mégis csak múlt örömet okozhat szülőknek és nevelőknek, mert a fejlődés iránya nem a harmónikus kiegyensúlyozott személyiség kialakulása felé vezet. Hogy a fejlődési tempó még bámulatosabb legyen, jönnek a zene-, nyelv-, rajz- stb. különórák. Tehát kímélés, ingerek távoltartása helyett állandóan épen az ellenkezője történik.

Az iskolaorvos és a nevelő együttesen, minden egyes esetben, az előzmények és a környezettanulmány birtokában gyakorlati értékű és hasznos tanácsot tudnak adni a szülőknek a neuropathia visszafejlesztésére. Ilyenek: a megterhelés könnyítése a különfoglalkozások elhagyásával, esetleges szüneteltetés 1—2 hétig, környezetváltoztatás, olvasmányok, mozi, színház eltiltása. Megfelelő sportolás levezetheti a fokozott szellemi ingerlékenységet. Az egykorú gyermektársadalomba való beilleszkedés, a szociális érzés fejlesztése, a közösség szolgálata, a bajtársi kötelességek megismertetése, a cserkészlet edző és jellemképző erejének kihasználása, a hitélet gyakorlása alkalmat adnak a fokozatosan erősödő gátlások beépítésére. Az önfegyelmezési gyakorlatok tervszerű keresztülvitele először kisebb, későbbben főbenjáró dolgokban. A lelki és testi edzés módjainak megbeszélése szülő, nevelő és orvos között, gyakran fog eredményt felmutatni.

Hasonlóképen, gyakorlati haszonnal járhat a nevelő munkájához a serdülés korszakának orvosi felügyelete. A nemi felvilágosítás megoldatlanságát, az iskolaorvos megfelelő érzékkel a legsímábban tudja helyes mederbe irányítani. Köztudomású, hogy ennek a kényes pedagógiai kérdésnek egyöntetű, egységes megoldása erkölcsi, egészségügyi vonatkozásokkal szövődik. Az iskolaorvos a nevelésben, különleges helyzeténél fogva jó szolgálatokat tehet a serdülő tanulónak.

Az iskolai testnevelés fejlődése programba vette az orthopediai, gerincferdülési, mozgásszervi rendellenességek gyógytorna útján való rendbehozatalát. Ezekben az esetekben az iskolaorvos és a testnevelőtanár közös munkával fogja a receptet megállapítani. A gyógytorna eredményességét kettőjük consiliuma fogja időnként elbírálni, hogy a további tennivalók, milyen irányúak és mértékűek legyenek.

Az elmondottak korántsem merítik ki azokat a gyakorlati lehetőségeket, melyekben az iskolaorvos szolgálatot tehet a nevelésnek; de talán ahhoz elegendők, hogy az iskolaorvosi törekvések szellemébe betekintést nyújthassanak. Nem az egészség öncélúságának munkása az iskolaorvos. Amint a testgyakorlás, a sport is lelkitulajdonságokat: elhatározó képességet, összpontosító erőt, a bátorságot, a jellemet fejleszti; az egészség ápolása is a lélek fejlesztésének álljon a szolgálatában. Darányi professzor, a Pázmány P. egyetem ezidei rector magnificusa tanévmegnyitójában mondja az ifjúságnak: „Minden jó, amit egészségünk fejlesztéséért teszünk, végeredményben lelkünk fejlesztését szolgálja. Az intellektuális lelki tulajdonságok felett állanak még magasabbrendű erkölcsi lelkitulajdonságok. Legmagasabb erkölcsi tulajdonságok pedig akkor érhetők el, ha azok a keresztény vallásból táplálkoznak. Itt pedig az élénken tartott lelkiismeret legyen az ember cselekedeteiben a legfőbb irá-

nyító. Az egészség, azután a lelki, intellektualis képességek, továbbá a lelki-, erkölcsi erő fejlesztése biztosít az életben megalapozott, tartós eredményt“.

Dr. Vitos Gerő.

Természetmegismerés — szülőföldmegismerés.

A természetmegismerés a biológiai oktatás célja. Az élő természet objektumairól nem kiragadott, egyes ismereteket akarunk szerezni, nem adatokat akarunk gyűjteni ezekről, hanem az élet különböző megnyilvánulásait (formai és funkcionális megnyilvánulásait), ezek egymáshoz köztöti kapcsolatait, a különböző életerek élőinek organikus egységekbe való kapcsolódását, az élettér és rajta lévő szervezetek organizációs viszonyainak korrelációját, azaz röviden: a természetet, az élő természetet akarjuk megismerni. Az élő, a lüktető, ezer színben pompázó, végtelen sok formájában is egységesen megnyilvánuló természetet.

Megtanulunk biológiai egységekben gondolkozni, biológiai egységekben látni, biológiai egységek alapján értékelni. Szemlélődésünk a természetben egy új értékskálán, a biológiai egység rendszerében való gondolkodást jelenti. És ez az egységrendszer sajátos, minden egyéb értékskálától különálló, önmagában teljes rendszer.

A biológia tudománya egy külön szemléleti módot tételez fel: a biológiai szemléletet. Ez a szemlélet igen hosszú történeti fejlődés eredménye, amely szinte csak a legújabb időkben eredményezte a maga külön szerkezetű, külön módszerű, összefoglaló és részletszemponjtjaiban is a „bios“-t, a természet objektumainak életszerűségét kutató „biológiai szemléleti mód“ kialakulását.

Hogyan alakulhat ki egy ilyen sajátos, biológiai egységekkel dolgozó, az életszerűség kutatásának központi gondolatával irányított biológiai szemléleti mód a gyermekben, a tanulóban? És hogyan lehet megvalósítani egy ilyen szemléleti módon alapuló természetmegismerést?

A biológiai természetmegismerés csak egy módot foglalhat el a maga tartalmi körének kiteljesedésére és ez az út, mód: a megfigyelés, a valós természet megfigyelése. Ez az elgondolás meg is jelöli a természetmegismerés legbiztosabban járható útját: a közvetlen környező természet megfigyelésének, a szülőmegismerésnek az útját. A természetmegismerés kiindulópontja, bázisa a szülőföldmegismerés. Ez a tétel az iskola nyelvére lefordítva a következőképen hangzik: mivel az iskolai biológiai oktatásnak nem lehet több a célja, mint a természetmegismerés egy olyan alapul szolgálható átlagának a nyújtása, mely átlag a helyes irányban fejlődő biológiai szemléleti módnak és a koncentrikusan bővülő természetmegismerésnek adja meg az alapját, de egyben önmagában is kerek egészet ad, a természetmegismerés = szülőföldmegismeréssel, azaz a mi körünkre szűkítve = a szülőföldi természet megismerésével.